

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Qoldiboyeva Zaynura Nabiyevna

*Buxoro viloyati Romitan tumani Gazli shahridagi
36-maktabning Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish jarayonida o'quvchilarning darsga nisbatan qiziqishlarini orttirishga, mustaqilligi va faolligini rivojlantirishga, mantiqiy tafakkurini o'stirishga qaratilgan interfaol ta'lim olishlariga ko'mak beruvchi innovatsion usullardan keng foydalanishning o'ziga xosligi yoritib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** innovatsion texnologiyalar, mantiqiy fikrlash, tafakkur.*

Har bir davrning o'ziga xos o'zgarishlari, rivojlanishlari bo'lganidek, bugungi kunning ham, har sohadagi ulkan o'zgarishlari, taraqqiyoti insonlar bilim va tafakkuri bilan o'zaro bog'liq holda amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda islohotlarni maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanishi ham bejiz emas. Har bir bola o'ziga xos qobiliyat va salohiyatga egadir. Ularning mana shu qobiliyatlarini rivojlantirish maktabgacha ta'lim muassasasidan boshlanishi zarur.

Maktabgacha ta'lim muassasasiga bormagan bolalarda kundalik faoliyatlarini to'g'ri reja asosida tashkil etilmaganini o'zi fikrimiz dalilidir. Bola maktabga kelganida darsda o'tirish, bilim olish ko'nikmalariga ega bo'lsa, boshlang'ich ta'lim o'qituvchilariga bu ko'plab qulayliklar tug'diradi. Hozirgi kunda boshlang'ich ta'lim tizimida o'qitish jarayonini yaxshilash, sifat ko'rsatkichlarini o'stirish, o'quvchilarni har jihatdan yetuk shaxs qilib tarbiyalash masalalari borasida bir qator o'zgarishlar, yangilanish va o'sishlar amaliy ishlar bilandavom etmoqda. Binobarin, boshlang'ich ta'lim mazmuniga kompetensiyaviy yondashuvni joriy qilinishi bolalarni nafaqat bilim olishga, balki hayotga tayyorlash, masalalarini amalda bajarilishidir.

Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish jarayonida o'quvchilarning darsga nisbatan qiziqishlarini orttirishga, mustaqilligi va faolligini rivojlantirishga, mantiqiy tafakkurini o'stirishga qaratilgan interfaol ta'lim olishlariga ko'mak beruvchi innovatsion usullardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Zero, innovatsion texnologiyalar asosida mantiqiy fikrlash uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirishning eng muhim omillaridan hisoblanadi. Ular ta'lim jarayonida ma'lum o'zgarishlarga, ta'lim mazmuni, sifati boyishiga va samarali tashkil etilishiga sabab bo'ladigan turli tashabbus va yangiliklarning yaxlit tizimida namoyon bo'ladi. Ilm, fan va texnikaning jadal rivojlanishi, yangi texnika va texnologiyalarning jamiyatning barcha qatlamlariga kirib borishi, axborot texnologiyasi vositalarining barcha davlat va nodavlat muassasalarida qo'llanilishi

o'qituvchilardan uzluksiz bilim olishni talab qilmoqda. O'qituvchilarning faoliyati ko'p qirrali bo'lib, ular boshqaruvchi, muloqot qiluvchi, yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi va baholovchi rollarini amalga oshirishlari kerak bo'ladi. Shuningdek, o'qituvchidan darsdan tashqari vaqtlarda iqtidorli va bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan alohida ishlash talab etiladi.

Ta'lim tizimidagi barcha ta'lim-tarbiya muassasalaridagi yoshlarimizni mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish va erkin fikrlashni tarbiyalash jarayonida aqliy salohiyat bilan ma'naviy va ruhiy jihatdan ongini boyitish, ular ruhiyatida bo'shliqni faqat yaxshilik uchun, ezgu maqsadlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalar bilan qurollantirishdir.

Ta'lim metodlari bilimlarni ijodiy o'zlashtirish va faoliyat yo'llari qonuniyatlariga asoslangan, ilmiy izlanishning asosiy jihatlarini o'zida jamlagan, o'qitish hamda o'qish metodlari, usullarini uyg'unlikda qamrab olgan didaktik tizimni o'zida aks ettiradi. U bilimlar asosini chuqur o'zlashtirishni ta'minlaydi, o'quvchining bilim olishdagi mustaqilligini, ijodiy qobiliyatini oshiradi, dunyoqarashini shakllantiradi, kengaytiradi.

Bundan tashqari, ta'lim metodlari nafaqat o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stiradi, balki ularda shaxsiy sifatlarining shakllanishiga ham imkon yaratadi. Ta'lim metodlari o'quvchi faoliyatining bilimlarni o'zlashtirish va muammoli vaziyatni tahlil qilish yo'li bilan hal qiluvchi faoliyat turlarida, muammolar tashkil qilish va ularni yechishda o'z takliflari, asoslari, isbotlari, farazlarini ilgari surish bilan bog'liq alohida tizim. Bu aqliy faoliyat bilimlarni, yangi tushunchalarni o'qituvchining rahbarligida, ongli ravishda o'zlashtirishga, tafakkur mustaqilligini ta'minlash va faollashtirishga, shaxs shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijodiy tafakkurini shakllantirishda turli usullardan foydalaniladi. Ayniqsa, muammoli ta'lim metodi, interfaol o'yinlardan foydalanish katta samara beradi. O'quvchilar o'z ustilarida ishlash jarayonida ularning qobiliyati, iste'dodi rivojlanadi. Mustaqil ishlar o'quvchilarning aqliy imkoniyatlarini namoyon qilishga imkon beradigan, o'qituvchining bilvosita va bevosita ishtirokida, ammo bevosita yordamisiz nazariy-amaliy materiallar ustida bajariladigan tadqiqiymazmunga ega bo'lgan vazifalar bo'lib, o'quvchilarning nafaqat bilim darajalarini, balki ularning o'zlashtirgan bilimlarini amaliyotda qo'llay bilishlarini, mustaqil va mantiqiy fikrlash darajalarini aniqlash va shakllantirish imkoniyatini beradigan ongli ilmiy faoliyatdir.

Kichik yoshdagi bola idrokining o'tkirligi, ravshanligi, sofligi, aniqligi, o'zining qiziquvchanligi, ishonuvchanligi, xayolining yorqinligi, xotirasining

kuchliligi, tafakkurning yaqqolligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Maktab ta'limiga tayyorlanayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli barqaror bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi.

Shaxs o'z fikrini bayon etishi, boshqalarni tushunishida tafakkur muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun tafakkurning turlari: mantiqiy, nazariy, amaliy, konvergent, divergent, produktiv, reproduktiv, ko'rgazmali harakat, ko'rgazmali obrazni bilish hisoblanadi.

Tafakkur shakllari: tushuncha, hukm, xulosalarni bilish, tafakkur operatsiyalari: analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, mavhumlashtirishni bilish zarur. Mustaqil fikrlash o'quvchilarning atrof-borliq to'g'risida xolis va ob'yektiv tasavvurlarini shakllanishi uchun psixologik shart-sharoit bo'lib, yoshlarda mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish va erkin fikrlashni tarbiyalash muhimdir.

Bolaning maktabga borishi uning psixologik rivojlanishi va shaxsning shakllanishidagi o'rni nihoyatda katta. Bola o'quv faoliyatida o'qituvchi rahbarligi ostida inson ongining turli asosiy shakllari mazmunini egallaydi va insoniy an'analar asosida harakat qilishni o'rganadi. O'quv faoliyatida bola o'z irodasini o'quv maqsadlariga erishish uchun mashq qildiradi. O'quv faoliyati boladan nutq, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini talab etgan holda, bola shaxsi rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi.

Shunga ko'ra umumta'lim maktablarining vazifasi o'quvchilarni erkin, mustaqil fikrlashga, o'z fikrini asoslash va himoya qilishga o'rgatishdan iborat. Bu ishni boshlang'ich sinfdanoq boshlash maqsadga muvofiqdir. O'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantishda barcha predmetlarni o'rganish uchun darslarini innovatsion pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlar katta. Shu sababli bu darslarda o'quvchilarni fikrlashga o'rgatishga alohida e'tiborni qaratmoq lozim.

O'quvchilarni fikrlashga o'rgatish jarayonini tashkil etish uchun ta'lim jarayonida uzoq yillardan buyon shakllanib kelayotgan stereotipni-o'qituvchining hukmronlik rolini o'zgartirish, ta'lim jarayonini tashkil etishga yangicha, ijodiy yondashish talab etiladi. Interfaol o'yinlar kichik maktab yoshidagi o'quvchilar faoliyatida asosiy o'rinni egallaydi. O'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatidan kelib chiqadigan bo'lsak, o'yin dunyoni va o'zligini anglashda, qiziqishlarini qondirishda asosiy vositahisoblanadi. Ta'limiy o'yinlar bilimlarni o'zlashtirish jarayonini engillatish va o'yin orqali bilim berish maqsadida yaratilgan.

Interfaol ta'limni mohiyati shundaki, darsda barcha o'quvchilar bilim olish jarayoniga jalb qilinadilar, ularda bilgan narsalari bo'yicha tushunish va harakat qilish imkoniyati bo'ladi. O'quvchilarning bilim olish jarayonida birgalikdagi

faoliyati, o'quv materialini o'zlashtirishi, har bir ishtirokchi o'zini alohida xissasini qo'shishini, bilim va ma'lumotlar, g'oyalar almashuvi ro'y berayotganini anglatadi. Bularning barchasi hayrixohlik va o'zaro yordam muhitida amalga oshadi. Bunda o'quvchi nafaqat yangi bilimlar oladi, shuningdek idrok etishni o'rganadi, muloqotchanlik oshadi, hamkorlik yuzaga keladi.

Eng asosiysi, o'quvchi shaxsini shakllantirishda o'qtuvchining ahamiyati va ta'siri beqiyos. Chunki o'qtuvchi o'quvchi bilimlarini tafakkurini o'stiradi, ijodiy qobiliyatni shakllantirishning asosiy vositasi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak// Xalq so'zi, 2017.
2. Xalqaro tatqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash metodik qo'llanma. T.Sharq. 2019.
3. Qosimova K. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent "O'qituvchi" 2004.
4. Qosimova K. Matchonov S. "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent 2009.
5. Ashrapova T. Odilova M "Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi". Qo'qon 2018.
6. Alavutdinova, N., & Abdurahmonova, M. Ijodiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish muammolari. O'ZBEKIST, 87.
7. Karimova, V. M., & Akramova, F. A. (2000). Psixologiya (ma'ruzalar matni). Nodira ALAVUTDINOVA, Muqaddas ABDURAHMONOVA.
8. Abdurahmanova, M., & Malikova, Z. (2022). O'ZBEK TILIDA SOTSIOLEKT. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA, 1(2), 104-107.
9. Tursunaliyeva, A. M., & Azizaxon, R. (2022). TILSHUNOSLIKDA KOGNITIV YO'NALISHLAR. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA, 1(2), 117-123.